

B. LAUMANE

APELATĪVI UN TOPONĪMI AR *-ēj-*, *-ij-* UN *-ien-* KURZEMĒ

Kurzemē sastopamie apelaīvu un toponīmu piedēkli *-ēj-* (*-ej-*), *-ij-* un *-ien-* līdz šim latviešu valodniecībā skatīti galvenokārt literārās valodas aspektā vai arī uzlūkotī par lokāli produktīviem šaurākā teritorijā: par sekundārajiem adjektīviem ar *-ij-* un to izplatību augšzemnieku izloksnēs rakstījis J. Endzelīns (sk. L. Gr. 201, Lgr. 276–277), kā arī M. Rudzīte (Lātv. dial. 322) un A. Vulāne¹; piedēkli *-ij-* hidronīmu darināšanā raksturojis J. Endzelīns² un L. Balode³; sekundārajiem adjektīviem ar piedēkli *-ēj-* (*-ej-*) un to substantivētām formām Ziemeļkurzemes toponīmos uzmanību pievērsuši E. Blese⁴ un V. Dambe⁵, bet apelaīviem šai areālā – M. Graudiņa⁶.

Kurzemes izlokšņu un toponīmu materiāls paplašina priekšstatu par minēto atvasinājumu izplatību un lietošanu latviešu valodā.

No substantīviem un adjektīviem atvasināti sekundāri adjektīvi ar izskaņu *-ējs*, *-ejs* (*j* priekšā vecāko *e* izskaudis *ē*, tāmnieku izloksnēs parasti ir *-ejs*, sk. Lgr. 282) sastopami gandrīz visā Kurzemē: par to liecina adjektīva *sālejs* ‘sāļš’ izplatība Cīravā ME III 802, Kandavā, Laidzē, Jūrkalnē, Krotē, Popē (*sāļes*² *sviēsc*², *sāļē*² *gāļ*, *sāļē*² *ēriņ*), Puzē, Ulmalē u. c., *sālējs* Skrundā, Ulmalē⁷.

Kurzemē reģistrēti arī citi ar piedēkli *-ēj-* darināti adjektīvi, piemēram, *sulējs* ‘sulains’ Ventpilī (*sulē gāļ*. Apv.), *šķiedrējs* (*šķiedrēji lini* ‘šķiedraini lini’ EH II

¹ Вулане А. Имя прилагательное и его синтаксические функции в верхнелатышском диалекте. Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Рига, 1987. С. 9–10.

² Endzelīns J. Die Lettländischen Gewässernamen. (1934) // Darbu izlase III 2. Rīgā, 1980. 174. lpp.

³ Balode L. Latvijas PSR ezeru nosaukumu sufiksālā derivācija // LPSR ZA Vēstis. 1985. Nr. 2. 54. lpp.

⁴ Blese E. Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas. Rīgā, 1929. 34. lpp.

⁵ Dambe V. Valodu saskare Ziemeļkurzemes vietvārdos // Dialektālās leksikas jautājumi II. Rīgā, 1986. 119. lpp.

⁶ Graudiņa M. Laidzes un Kandavas izloksne. Morfoloģija // Valodas un literatūras institūta raksti VIII. Rīgā, 1964. 146.–147. lpp.

⁷ Atbildes uz Latviešu valodas dialektu atlanta materiālu vākšanas programmas 568. jautājumu (*sāļš*).

640), *zālējs* 'zālains, nezāļu pilns' (*zāļes*² *lāūks*), *ziēpējs* 'ziepjains' (*ziēpes lupac*) Popē Apv., *galuvējs* 'galējs' Rucavā (*galuveiš* FBR VII 122).

Vairāki sekundārie adjektīvi, kas atvasināti no adjektīviem vai lietvārdiem ar *-ējs*, *-ejs*, ir substantivējušies; piem., *staignējs* 'staigna vieta', *muklējs* 'mukla vieta' Kandavā un Laidzē (*staigneījs*, *mukleījs*) VLIR VIII 146, auga nosaukums *zemēji* 'kāļi' Piltenē un Zirās (sal. *zeme* 'kāļi') FBR XX 57, sēņu nosaukums *pūneji* 'lācenes' ME III 447 (bez vietas norādes, sal. *pūna* 'sīkiem kokiem apaudzis purvs' Upesgrīvā, Vandzenē u. c. Kurzemes ziemeļos⁸). J. Langija vārdnīcā (1685.g.) reģistrētais vārds *pūpeji* 'pūpēži' (*puhpeyi* 'Erdschwammen' Lj. 202, ME III 448), iespējams, arī ir saklausīts Kurzemē resp. Lejaskurzemē (sal. *pūpainis* 'pūpēdis' Kuršu kāpās EH II 342). Ar piedēkli *-ej*-laikam atvasināts zivs nosaukums *rudaney* 'das Rotaugē' Kuršu kāpās (1881.g. avotā, sal. adj. *rudains*, *rudēns* 'ruds' ME III 553, *rudans* 't. p.' EH II 381).

Plašāku liecību par šādu atvasinājumu izplatību Kurzemē sniedz ar *-ējs*, *-ēja* un *-ejs*, *-eja* darināti mikrotoponīmi: *Sālejuuors*² *Aizputē*⁹, *Dubeja* pļ Aizvīkos U IV 18 (sal. liet. *dubūs* 'iedobains'), *Sāleji* z Dundagā E II 146, *Cineja* pļ (: *cinis*), *Plieneja* pļ (: *pliens*), *Pūreja* ga (: *pūri* 'ziemas kvieši') Kandavā (Blese 34), *Kalneji* z Kurmālē U IV 131, *Kaln-kārklejs* me Laidzē Lvv II 20, *Sāreji* z Laucienē (Nurmuižā) E II 117 (sal. līb. *sār*, *sōr* 'vaga, mala', ig. saar 'sala' Ket. 377), *Biezeji* z (: *biezs*), *Kārkleji*, *Lineji* z, *Linejciems*, *Linejplavas*, *Linejpurvs* Lībagos¹⁰, *Duobēji*, *Mālēji*, *Tālēji* z Popē E II 150–151 (: *duobe*, *māli*, *tāls*), *Kviesējs* la Rendā U IV 148 (: *kviesis*), *Mālējs* la Rucavā Lvv II 392, *Smildzeji* z Pūrē un Stendē E II 119–120 (: *smilgas*), *Cērpeji* // *Cērpeju plava*, *-kalns*, *Vēreji* pļ, *Vēreju kalns*, *Vēreju pur(v)s* Stendē Ceļi VI 257, 278 (: *vēris* 'grosser Wald' ME IV 561), *Kārkleji* z Spārnē E II 119, *Kalnejs* z Tāšos U IV 103, *Kalneji* z Turlavā U IV 163, *Māleju ežers* Vandzenē U IV 233, *Cērpējs* me, *Kalnēji* z Vērgalē E II 23, *Lejēji* z (: *leja*), *Duobeji* z (senāk *Duobejkruogs*; arī *Duobkruogs* E II 154) Zlēkās E II 154.

Laikam lībiskas cilmes ir vietvārds *Muneja* mu // *Muneji*//*Munejas* z Stendē U IV 219, Ceļi VI 269 (sal. līb. *munā* 'ola').

Ar piedēkli *-ēj*- resp. *-ej*-darināta arī virkne toponīmu, kas fiksēti vecākos rakstu avotos: 19.gs. vidū mājvārds *Kalneji* (rakstu avotos grafiski *Kalnei*, *Kalneij* vai *Kalney*) Īvandē U IV 126, Nīgrandā U IV 48, Snēpelē (*Kalneis*) U IV 163, Vārmā U IV 169, Vecpili U IV 107. Ticami arī *Vārpeji* (*Wahrpee*) Īvandē U IV 126, *Li-*

⁸ Hirša Dz. Ieskats bij. Sarkanmuižas (resp. Ventas) pagasta toponīmijā // Onomastikas apcerējumi. Rīgā, 1987 (izdevniecībā).

⁹ Dambe V. Op. cit. 119. lpp.

¹⁰ Dambe V. Op. cit. 119. lpp.

neji (*Linnei*) Laucienē (Nurmuižā) U IV 211, *Duobeji* (*Dohbei*) Popē U IV 281 un varbūt arī *Ritmeji* (*Ritmei*) Durbē U IV 76.

Arī senāki kuršu teritorijas vietvārdi atspoguļo šo piedēkli: sal., piem., *Nateye* 1253.g., *Nateyen* (liet. *Notėnai*) Lietuvā KF 129, kā arī *Moneyen* 1542.g. Stendē, kas, pēc V. Kiparska uzskata, atvasināts ar piedēkli *-ēj-* KF 223 (sal. iepriekšminēto *Muneji* Stendē). Tiem varētu pievienot vēl personvārdu *Ruppey* 1579.g. Pērkonē (Cenkonē) KF 334. Šādā kontekstā 16.gs. personvārdu *Noudeis*, kas reģistrēts Piltenē, Puzē, Valtaiķos (Blese 300), var uzlūkot par substantīvētu sekundāru adjektīvu¹¹ ar piedēkli *-ej-*.

Domājams, ka senāk atvasinājumu ar izskaņām *-eji*, *-ejs* ir bijis vēl vairāk, jo laika gaitā vairākas īpatnējās izlokšņu formas ir aizstātas ar citām¹²: sal., piem., 1850.g. *Uoleji* (*Uoley*), bet tagad *Uoļas* Kandavā U IV 197; senāk *Kalneji* (*Kalney*), tagad tikai *Kalniņi* z Vārmā U IV 166, 169; agrāk *Kalneij*, bet tagad tikai *Kalnaiši* un *Kalnenieks* z Nīgrandā U IV 47, 48; *Zaļeji* (*Sallei*), bet tagad *Zaļumi* z Aizupē U IV 173, 175.

Kurzemes toponīmiem ar *-ej-*, *-ēj-* līdzīgi vietvārdi izplatīti arī Zemgalē: piem., *Dievejais* jeb *Dieva purvs* Blīdenē E II 132, *Muklejas gals* pļ Dzirciemā E II 110, *Aļksneji*² pļ Engurē E II 110, *Uodzeja* pļ Jaunpilī E II 136, *Nameji* z Elējā un Jēkabniekos Lvv II 468, *Silēji* z Remtē E II 138, *Glūdeja dīķis* Strutelē E II 142, *Akminēja* pļ Zantē E II 125 u.c. Šādi darināti vietvārdi sastopami arī Zemgales austrumdaļā, īpaši sēliskajā teritorijā: piem., *Labēji* z Jaunsaulē un Vecsaulē E II 33, 34, *Bērzeja me*, *Mēleja* pļ Secē E II 65, *Celmēja pļava*, *Rāvēja pļava*, *Aļūksnējs dīķis* Zalvā u. c., kā arī Vidzemē: *Kūdrēji* z Kusā E I 16 u. c.

Sēliskajās izlokšnēs sastopami arī sekundāri adjektīvi, kas darināti no substantīviem un adjektīviem ar *-ējs*, *-ejs*: sal., piem., *dumbrēja zeme* Taurenē Apv., *mālējs* ‘oranžs’ Sunākstē FBR XVI 46, *dālija jau ir māleja*, *sāleja gaļa* Viesītē Apv., *rūzējs*, *sālejs* Zasā u. c., kā arī *avuoksnējs*, *dūksnējs*, *suoklējs* Sausnējā FBR XVI 74, kas atvasināti no lietvārdiem *avuoksnis*, *dūksne*, *suokla*, *suoklis* (‘eine niedrige, schmale Wiese, eine feuchte Niederung, ein kleiner Sumpf..’ ME III 1136). Taču arī sēliskajās izlokšnēs adjektīvu formantu *-ēj-*, *-ej-* mūsdienās vairs nevar uzlūkot par produktīvu: šādiem adjektīviem piemīt tendence zust¹³.

¹¹ Citādi skaidro E. Blese: *Noudeis* varētu būt *nomen agentis* **naudējs* no darbības vārda ar sakni *naud-* resp. **naust*, sk. Blese 34, 113.

¹² Lai gan Ziemeļkurzemē izskaņa *-ējs* ir dominējošā (ar to darina arī darītālvārdus no primāriem verbiem, piem., *dzērejs*, *arejs*), taču mūsdienās jaunākās paaudzes valodā biežaksastopamas formas ar *-ājs*; tikai ar šo izskaņu dzird, piem., vārdus *niēdrajs*², *smiļķtajs*², *kalnajs*² u. c. Laidzē, Kandavā, par to sk. Graudiņa M. Op. cit. 146–147. lpp.

¹³ Mūsdienās parasti adjektīvus ar *-ij-*, *-ēj-*, *-uoj-* u. c. aizstāj adjektīvi ar *-ains*, sk. Kauliņš J. Adjektīvu piedēkļa *-ains* uzvaras gaita // FBR 14. sēj. Rīgā. 1934. 70–75. lpp.

Lietuviešu valodā ar piedēkli *-ej-*, *-ēj-* darinātu hidronīmu ir pamaz, tie neveido kompakto areālu (Vanagas 1970, 110–111).

Kopš 13.gs. ar piedēkli *-ej-* (*-ēj-*) reģistrētie vietvārdi un personvārdi samērā plašā Kurzemes teritorijā vedina domāt, ka šis piedēklis laikam lietots arī kuršu valodas periodā un tam bijušas tādas pašas derivatīvās funkcijas kā piedēklim *-ij-* (sk. tālāk). Tas dod pamatu jautājumam par piedēkļa *-ej-* rekonstrukciju prūšu valodā: sal., piem., tādas prūšu formas kā *Bundotaneys* 1292.g. avotā („Ableitung unklar“ Ger. 1922, 24) vai *Dadey* 1356.g. un *Dadagen* 1350.g., kur G. Geruļa norādītais piedēklis *-āj-* (Ger. 1922, 25) ir mazāk drošs (par to J. Endzelīns DI IV 2, 56) nekā iespējamais *-ej-*. Līdz šim, balstoties galvenokārt tikai uz prūšu valodas materiāliem, tam trūka pārliecinošākas argumentācijas.

Piedēklis *-ij-* resp. izskaņas *-ija*, *-ijs* latviešu literārajā valodā sastopamas galvenokārt tikai valstu nosaukumos, personvārdos un svešas cilmes vārdos (Mllvgr. I 112, 178).

Adjektīvi ar *-ijs* un šo sekundāro adjektīvu substantivējumi ar *-ijs*, *-ija* izplatīti tikai vienā izlokšņu daļā (plašāk sēliskajās izloksnēs Lgr. 276–277, Latv. dial. 322), tādēļ šādi atvasinājumi latviešu valodā dažkārt palikuši nepamanīti. Piemēram, G. Ģerulis savā grāmatā par prūšu vietvārdiem rakstīja: „Das Lettische kennt *-ij-* nicht“ (Ger. 1922, 248).

Minētie atvasinājumi sastopami galvenokārt augšzemnieku izloksnēs (sporādiski atzīmēti arī vēl citur Vidzemē): sal., piem., *slapijs*, *sulijis* Aizkrauklē, *sālijš* Jaunpiebalgā, *zivis dzīvuos sālijuos un saldeņuos ūdeņuos* Jumpravā, *ķirgaiļi dzīvuos akmenijuos* Jumurdā, *mālijā jau lins aug* Kalsnavā, *sērsnijs* Koknesē, *uoļija zeme* Kusā, *pluosts atdūrās uoļijā* Pļaviņās, *pamālija zeme* ‘mālaina zeme’ Sarkaņos, *ūdens ir tāds pašvaks – purvijs* Vietalvā Apv., *plienija zeme* Vestienā FBR XVII 85.

Līdzīgi darināti arī toponīmi Vidzemes austrumos¹⁴, piem., *Rāvijas*, *Stabijas* z Adulienā E I 65, *Mālijas* z Birzuļos E I 82, *Bērzijas purvs* Blomē E I 69, *Rāvijas ežers* Cesvainē E I 9, *Rāvijis* pļ Druvienā E I 69, *Kalnijas* z Ērgļos E I 11, Jumurdā E I 16, *Bērzijas z.*, *Šķērsijas kalns* Palsmanē E I 81, *Akmenijas* z Vestienā E I 33, *Cērpijas* z Virānē E I 8, *Mālijas* z Tirzā E I 85, kā arī Augšzemē, piem., *Bērzija*, *Krūklīja me*, *Rāvija* pļ Saukā E II 64, *Dābulija* pļ Sēlpilī E I 67, *Salnijas pagasts* (Salienā) E II 53 u.c. Dažkārt atvasinājumi ar *-ij-* un *-ej-* lietoti paralēli: sal., piem., *Bērzijas* un *Mālejas* z Palsmanē E I 81, *Mālijas* un *Mālejas* z Birzuļos (Rauzā) E I 82, *Lubija* un *Lubeja* c E I 19.

Par šī piedēkļa lietošanu Kurzemē norāžu pamaz: J. Endzelīna darbā „Lettische Grammatik“ (1922) no Kurzemes nav neviena piemēra (L. Gr. 201). Tikai

¹⁴ Par vietvārdiem ar *-ija(s)* Vidzemē un Latvijas austrumdaļā sk. Beles 1929, 68.

nākošajos darbos „Latviešu valodas skaņas un formas“ (1938) un „Latviešu valodas gramatika“ (1951) minēti daži piemēri no Lejaskurzemes: *Baltija* ‘baltas govsvārds’ Nīcā, *kramija* ‘sausā pļava’ Dunikā (sk. J. Endzelīns DI IV 1, 390; Lgr. 276–277). Arī E. Blese uzskatīja, ka substantīvi un adjektīvi ar *-ijs* Rietumkurzemē izzuduši pavisam un māju vārdi ar *-ijas* tikai vairs reti sastopami (Blese 1929, 99).

Taču pretēji līdzšinējiem uzskatiem adjektīvi un substantīvi ar *-ij-* Kurzemē nav gluži izzuduši. Izskaņa *-ija* Lejaskurzemē sastopama ne tikai īpašvārdos vai aizgūtos vārdos, bet arī mantotos vārdos. Piemēram, substantīvējies sekundārs adjektīvs *mālijs* atributīvā funkcijā reģistrēts Rucavā (*grūšu kuōks² mālija zemes grib*). Diezgan plaši izplatīts sekundārais adjektīvs *sālijs* ‘sāļš’ (*sālijs² ūdens², sālija² gaļa*): Dunikā ME III 802 (arī *sālijs* EH II 470), Dunalkā, Gaviezē, Krotē (*zupa bij dikti sālija²*), Nīcā, Rāvā, Rucavā, Tadaļkos, Ziemupē Apv.

Lejaskurzemē raksturīgi ir vietvārdi – parasti pļavu, ganību, retāk mežu, purvu vai upju nosaukumi, bet dažkārt arī ciemu nosaukumi, kas darināti no substantīviem vai adjektīviem ar izskaņu *-ija*, (*-ije*), *-ijs*: piem., *Alksnija* pļ (*liēla, skaista² pļava, cic nekas neaūg², tik alksni²*), *Niedrija(s)* pļ Bārtā; *Akmenija* ga, pļ., *Bērzijas* pļ // *Bērziju pļava* U IV 85, *Kļavija* pļ, *Mālija(s)* la, pļ, *Skudrije* pļ (: *skudre*) Nīcā; *Akmenija* pļ, *Rudija* pļ (: *ruds*), *Uozuolijas* c Rucavā U IV 99, E II 45. Reģistrēts arī zvejvietas nosaukums ar *-ija*: *Akmenija* Jūrmalciemā U IV 85.

Vērīgāk pārlūkojot Kurzemes vietvārdus, konstatējams, ka mikrotoponīmi ar *-ija*, *-ijs* Kurzemes dienviddaļā izplatīti samērā plašā areālā. Parasti tie apzīmē vietu, kur vairumā kas atrodas, resp., vietai piemīt kāda raksturīga pazīme, kas nosaukta substantīvā vai adjektīvā, no kā atvasināts toponīms ar *-ij-*. No semantiskā viedokļa šādus atvasinājumus var iedalīt sīkākāks grupās:

1) atvasinājumā ietverta norāde uz vietas ģeoloģiskajām īpatnībām, sal., piem., *Akmenija* zvejv. Nīcā, pļ Rucavā; *Mālija(s)* la Nīcā, *Mālijas kalns*, *Mālija upe* Gramzdā U IV 34;

2) atvasinājumā ietverta norāde uz augu valsti, piem., koku sugām vai kādiem citiem augiem, kas šai vietā ir vairumā, sal.: *Guōbija²* me, pļ Asītē U IV 34 (: *guōba²*, liet. *guobā* ‘Ulme’ Nīgrandā u. c. ME I 688); *Kļavija* pļ Nīcā (: *kļava*), *Niēdrija(s)²* pļ Bārtā (: *niedre*), *Pampālijas* z Aizvīkos U IV 18 (: *pampālis* ‘kartupelis’);

3) nosaukumā ietverta norāde uz kādu citu pazīmi, kas arī izriet no (šai vietā sastopamo reāliju) daudzuma, piem., *Cērpija* pļ Aizupē U IV 174, *Cērpijas* pļ Raņķos U IV 143 (: *cērps* ‘cinis’), *Lapijas kalva* me Gaviezē U IV 77 (: *lapa*);

4) nosaukumā ietverta norāde uz īpašības palielinājumu (arī pamazinājumu), piem., *Rāvijas Ruzaika* pļava Rudbāržos U IV 56 (: *rāva* ‘purvs ūdens’ un *Ruzaika* z), *Rudija* pļ Gramzdā U IV 34 (: *ruds*, liet. *rūdas* ‘rötlich’ ME III 554), *Rūdija* pu Aizvīkos U IV 18, *Rūdijs* dī, *Rūdija avuots*, – *puors* Vecpilī U IV 105, *Rūsija*

pļ Skrundā U IV 159, z Turlavā E II 104, *Sālija* u Kuldīgā E II 162, *Sālijas* z, *Mazsālij(a)* u Snēpelē E II 104, U IV 162;

5) atvasinājumi, kas darināti no kādas citas vietas apzīmējuma: piem., *Siklijs* me, *Siklija pakrante* me Gaviezē U IV 77 (: *sikle*² 'jauns, biezs skujkoku mežs' Jūrkalnē EH II 491, Ēdolē U IV 226), *Uōstiju valks* pļ Gaviezē U IV 77 (: *uōsta*?). Vietas apzīmēšanai izmantota substantīveta forma: *Galijas* pļ Gramzdā U IV 34 (: *gals*).

Arī vecākie kuršu teritorijas vietvārdu un personvārdu pierakstījumi uzrāda piedēkli *-ij-*. Vispirms te minams vietvārds *Munye* 1290. g., *Munien* 1384. g. Dundagā (mūsdienās *Muņū ciems* E II 147) KF 223–224. Varētu pieļaut, ka formants *-ij-* šai piemērā izveidojies formāli Baltijas somu valodu ietekmē (sal. līb. *munà*, somu *munna* 'ola', dsk. partitīva f. somu *munja*; līb. part. f. *mu'ūd'i* Ket. XLV), taču Dundagā fiksēts arī personvārds *Mamtilige* 1310. g., kam pamatā baltu sakne *mant-* (sal. pr. personv. *Mantil*) ar peidēkli *-(il)ij-* (lejasvācu agrīnajos rakstu avotos *j* palatālu patskaņu priekšā atveidota ar *g*), sk. KF 306, Blese 1929, 68. Ar šo pašu piedēkli resp. piedēkli *-il-* un *-ij-* laikam arī ir vietvārds *Butillie* 1355. g. Alsungā KF 89. Pēc E. Bleses norādes, 16. gs. avotos reģistrētie baltiskie personvārdi *Butillie* Dundagā un Dunalkā, *Jatillie* Dundagā, *Jatilly* Piltenē, *Mantillie* Dzērvē un Puzē, *Ratilly* Tārgalē (sk. Blese 1929, 282, 288, 297, 305) atspoguļo piedēkli *-ij-* (turklāt tie atvedināmi no tādiem mājvārdiem kā, piem., **butilijas*, **ratilijas* u. tml., sk. Blese 1929, 98; sal. mūsdienās *Jātele*² mu Planīcā E II 97). Personvārdā *Slappye* ap Užavu 1507. g. KF 346 piedēklis *-ij-* ir acīmredzams (: *slapjš*) un šaubas nerada.

Grafiski līdzīgi ar *-ie* atveidots laikam piedēklis *-ij-* pagājušā gadsimta vidū mājvārdā *Essie* Bunkā 1858. g. U IV 72 (varbūt *Esiji*? Sal. liet. *Ēsupis* u Lietuvas rietumos Plūņģes raj. Vanagas 1981, 101) un mājvārdā *Suhnie* z Planīcā 1850. g. U IV 140 (laikam *Sūniji*).

Ielūkojoties vēl senākos avotos, sastopamies ar formām, kas atgādina iepriekšminētos atvasinājumus ar piedēkli *-ij-*. Tā, piemēram, kuršu apmetnes nosaukums *Apulia* 853.-855. g. (vēlākos avotos *Appule* 1253. g. KF 78, liet. *Apuolē* Lietuvas PSR teritorijā Skodas raj.), kas līdz šim vērtēts tikai kā latinizēta forma, saskan ar virkni līdzīgi atvasinātu toponīmu un hidronīmu šai pašā kursiskajā areālā: sal. upes nosaukumu *Minia* 1253. g., *Menie* 1328. g., *Menia* (liet. *Minė*; Minija ietek Kuršu jomā), ko V. Kiparskis uzlūko par atvasinātu ar sufiksu *-ija* KF 128, apdzīvotas vietas nosaukums *Pomenie* 1253. g., 1503. g. KF 197, *Dupie* 1253. g. (Kretingas raj., sal. ar latv. *dups* 'stumpf' KF 94), *Leypiasseme* 1253. g. (liet. *Lieplaukis* KF 119), *Newarie* 1253. g. (Ventas un Viešetes upes baseinā KF 131; sk. arī 5. karti V. Kiparska monogrāfijas pielikumā). Nosaukumu varianti vecajos rakstu avotos ar piedēkli *-ij-* un bez tā varbūt skaidrojami tāpat kā līdzīgi piemēri Lietuvas

hirdonīnijā, kur atvasinājumiem ar *-ija* mūsdienās dažkārt paralēli ir arī tās pašas saknes nosaukumi ar sufiksālo galotni *-è*: sal. *Dānija*—*Dānè* u Klaipēdas apkārtnē, *Juodijà*—*Juodè* u Telšu apkārtnē, *Notijà*—*Nõtè* u Kretingas apkārtnē (sk. Otrębski 80, Vanagas 1970, 147).

Atvasinājumi ar *-ija* ir produktīvi arī mūsdienu lietuviešu literārajā valodā, vietas apzīmēšanai tos darina no lietvārdiem un īpašības vārdiem (sk. Skardžius 80—82, Otrębski 77—78, LKGr I 401), taču daļa atvasinājumu ar *-ija* reģistrēta tikai izloksnēs, galvenokārt Lietuvas rietumos: piem., *kūlijà* 'vieta, kur daudz akmeņu' Kretingas un Palangas raj. LKŽ VI 831, *lenkijà* 'vieta, kur daudz ieleju' Telšu raj. LKŽ VII 343, *liugnijà* 'muklājs' Klaipēdas raj. LKŽ VII 603, *liūnijà* 't. p. Kretingas, Skodas raj. LKŽ VII 614, *rūdiijà* 'rāvaina vieta' Skodas, Šilales raj. LKŽ XI 868, *pilnija* 'Vollmond' Ger.-St. 87 u. c. Sastopami arī vietvārdi, kas saskan ar apelatīviem: piem., *Gilijà* ap, *Vilkijà* u, *Velēnijòs* pļ u. c. (sk. Skardžius 81, Otrębski 78, LKGr I 401).

Izskaņas *-ija* īpašo lokālo produktivitāti apstiprina arī Lietuvas PSR hidronīmu dotumi: ar *-ija* atvasinātie hidronīmi kompaktāk sastopami Lietuvas PSR rietumu un dienvidu daļā¹⁵.

Visi minētie piemēri liecina, ka izskaņa *-ija* (*-ije*), *-ijs* ir arī sena kuršu valodai raksturīga īpatnība, kas Kurzemē tagad saglabājusies vairs tikai dienviddaļā — areāla perifērijā.

Piedēkļa *-ij-* arhaiskais raksturs (tas sastopams ne tikai baltu valodās, bet ir arī sens indoeiropiešu valodu substantīvu un adjektīvu formants, ko uzrāda formāli un semantiski atbilstošas sanskrita un senslāvu formas, sk. J. Endzelīns DI IV 2, 470), produktivitāte Lejaskurzemē un Lietuvas rietumdaļā resp. izplatība visā kuršu areālā, ticamāk balsta piedēkļa *-ij-* rekonstrukciju tādās prūšu formās, kas grafiski atveidotas ar *-ig-*¹⁶.

Aplūkotais atvasinājumu tips ar *-ija* (*-ije*, *-ijs*) Kurzemē līdzās prūšu vietvārdiem — tādiem kā *Resia* 1250.g. (Ger. 1922, 141) un *Warnye* (: *warne*), *Wilkey* 1261.g., *Willekye* 1407.g. (: *wilkis* Ger. 1922, 201), kas arī atvasināti ar piedēkli *-ij-* (Ger. 1922, 248), — veido vēl vienu kopīgu kuršu — sēļu, lietuviešu — prūšu valodas izoglosu.

Latviešu literārajā valodā no substantīviem ar piedēkli *-ien-* resp. izskaņu *-iens* atvasinātie lietvārdi tiek lietoti galvenokārt vietas apzīmēšanai, piem., *priede* —

¹⁵ A. Vanags analizējis un kartografējis ap 50 Lietuvas hidronīmu ar izskaņu *-ija*, sk. Vanagas 1970, 145—147 un 15. attēlu.

¹⁶ Sal. poļu valodnieka H. Gurnoviča rekonstruētās prūšu formas: apdzīvotas vietas nosaukumu **Gausijenai* no *Gausigeyn* 1376. g., pļavas nosaukumu **Mintijai* no *Mintigin* 1336. g., ezera nosaukumu **Sarijē* no *Sargen* 1260. g. un 1323. g., *Sarginen* 1300. g., *Sargin* 1336. g., sk. Górniewicz H. Toponimia Powiśla Gdańskiego. Gdańsk, 1980. S. 54, 208, 262.

priediens, zāle – *zāliens* (Mllvgr. I 137). Ar vietas nozīmi sastopami arī atvasinājumi ar izskaņām *-iena, -iene*; pagājušā gadsimta avotos reģistrētas arī vienskaitļa lokatīva formas *smilktienī, rāvienī* (L. Gr. 237), taču šis atvasinājumu tips mūsdienī literārajā valodā nav produktīvs (Mllvgr. I 132).

Izloksnēs izskaņu *-iena, -iens* funkcijas ir plašākas. Lejaskurzemē no adjektīviem ar piedēkli *-ien-* atvasinātie lietvārdi var būt gan ar konkrētu, gan ar abstraktu nozīmi, piem., (*meža*) *bieziens* ‘biezoknis’ Bārtā u. c. EH I 224 (: *biezs*); *maziene* ‘bērnība’ Nīcā (*tas bērns² nuo maziēnes² bi nīkulis, bet nu isaūga² dūšīks² puīka*. Apv.), *maziens* ‘t. p.’ Gramzdā FBR IX 12, *jauniens* ‘jaunība’ Pērkonē EH I 559.

Arī no substantīviem ar piedēkli *-ien-* atvasinātie vārdi var būt ar abstraktu nozīmi: sal. (*būt*) *kājiens* ‘būt nomodā’ Nīcā (*abgulu, bet biju ilgi kājiens pa nakti. es tuō visu dziŗdēju² – biju kājienā*. Apv.); vēl citi piemēri: *ļaudis bijuši cauru nakti kājienā* (arī *kājienē*); *vēl tik vēlu ir kājieni* ME II 189; *kas pirmais būs kājiens, lai paceļ zirgus*. Dunikā EH I 599.

Plašāku grupu veido atvasinājumi ar *-iena, -iene, -iens* no substantīviem vietas apzīmēšanai, kur vairumā kas atrodas. Kurzemes dienviddaļā šādus atvasinājumus lieto paralēli gan ar izskaņu *-iena, -iene, -iens* un parasti bez nozīmju atšķirības: sal. *bērziens, egliens* || *egliene, priediens* || *priediene* Pērkonē FBR XVIII 127.

Tomēr visumā atvasinājumi ar izskaņu *-iens* ir biežāk sastopami: sal. *egliens, kārkliens, kuitiens* (: *kuits* ‘meža biežoknis’, *kuiti* ‘krūmi’ EH I 669), *māliens, nātriens, skujiens* Gramzdā FBR IX 103, *rāviens* ‘vieta, kur tek rāva ūdens’ Grobiņā EH II 362 u. c.

Līdzīgi apelatīvi sastopami arī citur Kursā: piem., *čūksliens* ‘grūti caurejams biežoknis’ Dunikā, Grobiņā, Īvandē, Saldū EH I 298, Durbē, Pāvilostā, Rudbāržos, Zirās (‘sīkiem krūmiem aizaugusi vieta’) Apv., *dumbriens* ‘feuchte Torferde’ Īvandē EH I 341, Alsungā (: *dumbris* ‘staigna vieta, purvājs’ ME I 514), *egliens, māliens, priediens, puopiens, puoriens, skaidiens* u. c. Snēpelē FBR XVIII 23, kā arī Kurzemes ziemeļos: Puzē (*mālans, smilktans* FBR XX 20, izloksnes izskaņa *-ans* atbilst literārajai *-iens*, sk. FBR XX 13), Zlēkās (*biežens, smilktēn* FBR VII 45, izloksnes *-ēn-* atbilst literārajam *-ien-*) u. c.

Par šādu apelatīvu izplatību un produktivitāti liecina arī mikrotoponīmi ar *-iena, -iene, -iens*, kas fiksēti gandrīz visā Kurzemē. Parasti tie apzīmē vietu, kur kas atrodas vairumā. No sematiskā viedokļa šos apelatīvus un mikrotoponīmus ar *-ien-* var sagrupēt atkarā no tā, kāda jēdziena (priekšmeta) vai vietas apzīmēšanai atvasinājums ar *-ien-* tiek lietots (derivācijas noskaidrošana var palīdzēt vārdu etimoloģizēšanā).

1) Visplašāk sastopami ir no koku sugu nosaukumiem ar *-ien-* darinātie mežu nosaukumi: piem., *alksniens* ‘alkšņu birze’ Grobiņā (: *alksnis. bērzuōs² lakstīgala*

*nedziēd*², *viņa grib aļksniēnu*². Apv.), *liepiens* 'liepu birzs' Dunikā Apv. (: *liepa*); līdzīgi darināti nosaukumi *kadiģiens* EH I 573, *lazdiēna* EH I 725 utt.

Līdzās iepriekš minētiem apelatīviem Kurzemes vietvārdos reģistrēta virkne līdzīgi darinātu toponīmu. *Aļksniens* me Vārmā U IV 168, *Apsiens* me Nīkrācē U IV 24 u. tml. No mežu resp. koku sugu nosaukumiem ar šo pašu piedēkli ir darināti arī citu objektu – pļavu, lauku, māju – nosaukumi: piem., *Apsiens* pļ Kuldīgā E II 93, *Bērziene* pļ Rendā E II 99, *Bērziēni* z Ulmalē, *Bērziēns* la Alsungā U IV 10, *Lagzdiēna* la Raņķos U IV 13, *Lagzdiēni* z Īvandē E II 93, *Lazdiēna kalns* Bārtā u. c.¹⁷

2) Produktīvi ir arī no citiem augu nosaukumiem ar *-ien-* atvasināti apelatīvi, kas apzīmē vietu, kur kas vairumā aug vai audzis: piem., *kaziēns* 'vieta, kur aug kazenāji' Alsungā, Grobiņā (arī Dobelē) EH I 597, *pampāliēns* 'ein abgeerntetes Kartoffelfeld' Grobiņā EH II 158 (: *pampālis* 'kartupelis'), *spīliēns* 'vieta, kur aug *spīlas*' Dunikā, Rucavā EH II 553, *šuriēns* 'krūmiens' Bārtā (: liet. *šīurēs*, *šūres* 'ašķi') ME IV 106.

Līdzīgi motivēti arī daudzi vietvārdi: *Ēdriēns* pļ Raņķos U IV 142 (sal. liet. *ēdrynas* 'gundega'), *Grīslīēns*² pļ Kabilē U IV 191 (: *grīslis*), *Lēpiēns* pļ Raņķos E II 98 (: *lēpe* 'ūdensroze' EH I 738, ME II 461), *Spīliēna purvs* Gaviezē Apv., *Trusliēns* pļ Embūtē U IV 32, *Trušiēns* me Purmsātos U IV 54 (: *truslis* 'eine Wasserpflanze', *truši*, *trusis* 't. p.' ME IV 248), *Veņģriēna* pļ Vārvē E II 154 (: *vengre* 'kartupeļu laksti' Puzē EH II 771), *Viksiēns* pļ Kabilē U IV 171, *Viksiēni* z Rendā E II 99 (: *viksa*, *vikse* 'das Riedgras' Kurzemē, Zemgalē ME IV 584, EH II 782).

3) Analogiski iepriekšējai grupai apelatīvos un toponīmos ietverta norāde uz kādu dzīvnieku, putnu vai kukaiņu sugu, kas minētajā vietā uzturas vairumā. Te gan jānorāda, ka šādi apelatīvi reģistrēti tikai retumis, sal., piem., *skudriēns* 'vieta, kur daudz skudru pūžņu' EH II 514, bet toponīmi daļēji varētu būt radušies arī metaforiski, kas savukārt paspilgtina izskaņas *-iens* (*-iēna*) topoformanta funkciju: sal. *Bebriēns*//*Bebriēna* u Īvandē E II 160, U IV 125 (: *bebris*), *Blusiēna* pļ Vērgalē E II 47 (: *blusa*), *Dzēsiēns*² dī Turlavā E II 105 (: *dzēse*² 'kāda putnu suga' Kurzemē EH I 357), *Pīliēns* la Vērgalē Apv. (: *pīle*), *Utiēna* pļ Sakā U IV 58 (: *uts*), *Vepriēns* pļ Jūrkalnē U IV 54 (: *vepris*), *Vilpiēns* me Alsungā U IV 10 (sal. liet. *vilpišius*, *vilpišys* 'meža kaķis', etimoloģiju sk. LEW 1254), *Žagatiēna* pļ Bārtā, Nīcā U IV 85 (: *žagata*).

4) Atvasinātajos vietu nosaukumos ietverta norāde, ka attiecīgajā vietā vairumā atrodas kādi priekšmeti, piem., celmi, ciņi, krūmi, žagari u. tml.: *celmiēns* 'celmājs' EH I 263, *cērpiēns* 'vieta, kur daudz *cērpu*, t. i., ciņu' Dunikā Apv., *krūmiēns*

¹⁷ Vēl citus piemērus Kurzemē sk. Laumane B. Dažas Lejaskurzemes toponīmu vārddarināšanas un semantikas īpatnības // Onomastikas apcerējumi. Rīgā, 1987 (izdevniecībā).

EH I 662, Nīcā (*krūmiēnā² ne·kāda² laba zāle² neaūg²*), *prauliens* Dunikā, Nīgrandā ME III 379, *žagariens* Saldū EH II 816.

Sal. arī līdzīgus vietvārdus: *Celmiena² laūks* Raņķos U IV 143, *Cērpiens* la Dunikā, pļ Kuldīgā E II 93, *Rendā* U IV 147, *Rudbāržos* U IV 56, me Ziemupē, *Cērpienplava* Īvandē U IV 125, *Cērpiene* pļ Valtaļkos E II 23; *Cinienes* ga Raņķos U IV 143; *Naudiens kalns* Dunalkā E II 12 (: *nauda*).

5) Apelatīvs un toponīms raksturo vietas ģeoloģiskās īpatnības, norādot, ka attiecīgajā vietā vairumā atrodas, piem., akmeņi, māls, oļi u. tml.: *akmeniens* 'akmeņaina vieta' Dunikā, *dumbriens* 'feuchte Torferde' Īvandē EH I 686, *māliens* Bārtā, Gramzdā, Saldū, Snēpelē EH I 791, Dunikā Apv., Priekulē L. Gr. 237.

Sal. arī analogiskus vietvārdus: *Dzelziens²* pļ Ulmalē E II 17, *Māliens* zvejv. Pāvilstā Apv., *Uōliena plava* Cīravā U IV 26, *Uōlieni* z Ulmalē Apv. u. c.

6) Apelatīvs un toponīms raksturo vietas fiziogēogrāfiskās īpatnības: piem., *avuotiens* Nīgrandā ME I 232 (: *avuots*), *cikstiens* 'eine Strecke Weges, die mit Strauchwerk bedeckt ist' Kazdangā u. c. ME I 380, *čikstiens* EH I 290 (: *ciksta, cikste, ciksts, čiksts* 'mit Strauchwerk bedeckter Weg' Saldū, Vaiņodē u. c. ME I 380), *džūkstiens* 'der Sumpf' ME I 565 (: *džūkste* 'eine sumpfige Stelle' ME I 565), *kalniens* Nīcā Apv. (: *kalns*), *puōpiene* 'ein Sumpf' Vaiņodē, *puōpiens* 't. p.' Nīgrandā u. c. ME III 457 (: *puōpe* 'ein Morast mit Hümpeln' Nīgrandā ME III 457), *purviens* Īvandē, *puoriens* Dunikā, Saldū EH II 329 (: *puors* 'purvs'), *rāviens* u. c.

Sal. semantiski atbilstošus vietvārdus: *Avuotiens* pļ Kalvenē U IV 50, Turlavā U IV 164, *Džūkstiens* pu Apriķos U IV 12, *Puōpiens* pu Asītē E II 8, *Rāviene* la Dunikā, pļ Vērgalē E II 47, *Rāviens* la Dunikā, Kalvenē U IV 50, Medzē, Pērkonē U IV 92, pļ Zlēkās E II 155, *Rumbiena* ga Spārnē E II 119 (: *rumba* 'gramba, mala; ūdenskritums' ME III 558, EH II 383), *Ruōziens* kāpa Pērkonē U IV 92 (: *ruōza, ruōze* 'ein Hügelrücken in Wald und Morast'.. ME III 585), *Sīkliens* pļ Klosterē U IV 42 (: *sikle* 'skujkoku mežs' Ēdolē U IV 266), *Sklandiens* la Raņķos U IV 143, *Sklandiena puors* Skrundā U IV 158 (: *sklanda* 'slīpa, slīdena vieta uz ziemas ceļa' ME III 881–882; *sklanduots ceļš* 'ein glatter Weg' EH II 505).

7) Atvasinājumi ar piedēkli *-ien-* apzīmē vietu, kas paredzēta vai ko izmanto kādam nolūkam: piem., *malciene* 'vieta, kur zāgē un skalda malku' Kuldīgā ME II 556, *muņmiens* 'ein Mistgrube' Saldū (: *muņme* 'dubļi' Saldū) EH I 832, *skaidiens* 'malkas vieta' Īvandē, Nīgrandā, Snēpelē ME III 864, EH II 496, *sētiens* 'pagalma daļa' Bārtā EH II 484, Dunikā ('vieta starp dārziņu uš kūti' Apv.), Gramzdā, *vakariens* 'deju laukums' Vērgalē ME IV 448, *zārdiens* 'vieta, kur uz zārdiem žāvē pupas' Dunikā ME IV 699.

Sal. arī atbilstošos voetvārdus: *Skaidiene* u Sātiņos E II 158, *Zārdiens* la Rucavā, *Zardiens* me Zvārdē U IV 175 u. c.

Vietas apzīmēšanai sastopami arī atvasinājumi ar *-ien-* no adjektīviem: piem., *mukliens* 'slapja vieta' Saldū EH I 830 (: *mukls*), *sausiens* 'ļoti sausa vieta' Durbē, Rudbāržos, *slapjiens* 'slapja vieta' Īvandē EH II 520, *staigniens* 'staigna vieta' EH II 568.

Sal. vietvārdus: *Bieziens kalns* Cīravā U IV 25, *Skubriene* la Dunalkā E II 12 (: *skubrs*, liet. *skubrūs* 'ātrs, steidzīgs' ME III 901), *Skārdiens* pļ Aizputē E II 5 (sal. liet. *skardūs* 'stāvs, kraujš'), *Stragznieņa purvs* Raņķos E II 98 (: *stragns* 'morastīg' Ancē, Dundagā u. c. ME III 1080), *Stulbiens* pļ Ulmalē (: *stulbs* 'akls' Kurzemē), *Trumpienes* pļ, *Trumpiens* me Ēdolē E II 148–149 (sal. liet. *truņpas* 'īss') u. c.

Aplūkotie piemēri pārlicina, ka apelatīvi un toponīmi, kas darināti no substantīviem un adjektīviem ar izskaņām *-iena*, *-iene*, *-iens*, Kurzemē veido kompaktu areālu. Iespējams, ka tā bijusi arī kuršu valodas īpatnība. Vecākos kuršu teritorijas vietvārdos līdzīgi atvasinājumi ar *-ien-* nav droši identificējami, jo parasti tie grafiski vienādi atveidoti kā atvasinājumi ar izskaņu *-ene* u. tml. Šeit norādīsim tikai dažus drošākos piemērus: sal. *Drivien* 1506. g. un *Laxdiene* 1280. g. Kuldīgas apkaimē, kas, pēc V. Kiparska domām, darināti ar piedēkli *-ien-* (sk. KF 92, 116).

Apelatīvi ar *-ien-* vietas apzīmēšanai plaši izplatīti arī Latvijas austrumdaļā, galvenokārt sēliskajās izloksnēs un Latgalē: sal. piem., *kupsienis* 'koku puduris' Aulejā EH I 677, *lapiene* 'lapkoku mežs' Varakļānos EH I 720, *māliene* Rankā, Varakļānos EH I 791, *malciens* Ērgļos EH I 780, *mēsliene*, *mēsliens* Bērzgalē, Beberē, Kalupē u. c. EH I 809, *virsiens* 'virsājs, vieta, kur aug virši' Cesvainē, Ērgļos, Sausnējā ME IV 612, *žagariens* 'vieta, kur atrodas žagari' Vecpiebalgā ME IV 785, *veciene* 'atmatā stāvējusi zeme' Patkulē EH II 767 (: *vecs*; vēl citus piemērus sk. Lgr. 324).

Kā var spriest pēc Latvijas PSR vietvārdiem, izskaņas *-iena*, *-iene* Latvijas toponīmijā ir diezgan plaši sastopamas arī Zemgalē, taču biežāk gan Latvijas austrumdaļā, īpaši sēlisko izlokšņu areālā un Latgalē, kur līdzās oikonīmiem sastopami arī hidronīmi un mikrotoponīmi ar piedēkli *-ien-*: sal. Zemgalē, piem., *Bliediene* c, *Briediena* u Iecavā E II 157, *Blusiene* u Mežotnē E II 161, *Mirkiene* pu Svitēnē E II 36, *Stirniene*, *Zābaciens* pļ Codē E II 29, *Blusiens*, *Kāliens*, *Ķiplociens* pļ Mežotnē E II 31, *Strazdiens* pļ Misā E II 32; Vidzemē, piem., *Aduliena*, *Druviens*, *Gaujiens*, *Mārciens*, *Prauliens*, *Sāviens*, *Vestiens* c, *Augulienas ezers* Lejasciemā E II 79, *Isliens* u Ļaudonā E II 117, *Ranciens* u Ogrē E II 117, *Zvidziens kruogs*, *Lakstiens kruogs* Lubānā E II 19; Augšzemē, piem., *Skrudaliens* c, *Radziens* pļ Biržos E II 56, *Vīksniens* me Secē E II 65, *Bubuliens*, *Plāteriens* pļ Zasā E II 71; Latgalē, piem., *Atašiens*, *Stirniens* c, *Isliens* u Barkavā E II 190, *Uodziens* u

Krustpilī E II 190, *Kaņepiene*, *Vārniene* z Balvos E II 176, *Dirvaniene* z Gaigalavā E II 182, *Skābuliene* z Kārsavā E II 178, *Uōzuoliene* mu, *Vārniene* z Rugājos E II 180, *Runciene* c Tilžā E II 178, *Asnienes* z Varakļānos E II 188 u. c.

Vērojams, pirmkārt, ka ar *-iena* (*-iene*) atvasinātie apdzīvoto vietu nosaukumi bieži radušies no atbilstošiem hidronīmiem: sal. *Gauja* u — *Gaujiēna* c, *Praula ežers* E II 25 — *Prauliēna* c, *Uodzes ežers* E II 30 — *Uodziēna* c, *Stāmeres ežers* — *Stāmeriēna* c. Līdzīgu liecību sniedz vietvārdi, kas fiksēti vecajos rakstu avotos: sal. *Sāve* (eine See im Laudonschen) L 1777 II 262 — *Sāviēna* c, *Viesis* // *Viešu upe* (ist der Bach im Fesenschen, der dem Ort den Namen giebt) L 1777 II 381 — *Viesiēna* c.

Otrkārt, formas ar izskaņu *-iena* un *-iene* bieži lietotas paralēli: *Apaltiēna* un *Apeltiēna* c Oļos E II 31, *Atašiēna* E II 181 un *Atašiēna* c, *Murmustiēna* Barkavā E II 183 un *Murmastiēna* c; sal. arī mājv. *Ūdriēna*, *Dzērvienē*, *Kalviēna* Baltinavā E II 175, *Pataciēna*, *Vaibuliēna* z Barkavā E II 183.

Treškārt, mūsdienās ir tendence ar izskaņu *-iena* vai *-iene* atvasinātos toponīmus aizstāt ar citiem atvasinājumiem, parasti ar *-ene*: piem., *Blīdiēna* c (sal. *Blīdiēnes kalns* Zvārdē E II 107) — tagad *Blīdene*, *Litiēna* c E II 79 — tagad *Litene*.

Līdzīgi atvasinājumi ar piedēkli *-ien-* sastopami arī lietuviešu valodā: no lietvārdiem ar piedēkli *-ien-* darina substātīvus ar vietas nozīmi (LKGr I 400), piem., liet. *bulbiēna*, *bulbiēnē*, *bulviēna* 'novākts kartupeļu lauks' LKŽ I 1149, 1155 (: liet. *bulbē*, *bulvē* 'kartupelis'), *uoliēna* 'klintājs, klintaine' (: liet. *uolā* 'klints'). Lietuvas rietumos reģistrēti arī uzvārdi ar *-ien-* (*Lapiēnis*, *Lapiēnē* Ger.-St. 99); hidronīmi ar *-ien-* sastopami galvenokārt Lietuvas austrumu un vidusdaļā (piem., *Beržīēna* u Roķišķu raj., *Lapiēnē* u Kauņas raj., sk. Vanagas 1970, 144).

Šī paralēle turpinājumu rod ar atbilstošu piedēkli (*-ein-*) arī prūšu valodā. Ar piedēkli *-ein-* darināta virkne prūšu vietvārdu (Ger. 1922, 252; Lgr. 323), kas areālā nepārtrauktībā veido strukturāli un semantiski tuvas analogijas ar Kursas piemēriem: sal., piem., pr. vietv. *Dymsteines* (: liet. *dimstis* 'Hof, Gut, Hofraum' Ger. 1922, 28) un *sētiens* 'pagalma daļa' Lejaskurzemē; pr. vietv. *Krumeyn* (: liet. *krūmai*, latv. *krūms* Ger. 1922, 74) un *krūmiens* Nīcā; pr. vietv. *Clynteine* (: pr. *clynth* 'govs' Ger. 1922, 66) un *Stirniens* pļ Rucavā; pr. *Zanseynen* (: pr. *sansy* 'zoss' Ger. 1922, 151) un *Piliens* la Vērgalē, *Žagatiēna* pļ Bārtā, Nīcā; pr. *Sawseyne* (: pr. vsk. ak. *sausan* 'sauss' Ger. 1922, 153) un *sausiens* 'sausā vieta' Kurzemē.

Tātad var secināt, ka substantīvu darināšana ar piedēkli *-ien-* (pr. *-ein-*) no īpašības vārdiem un lietvārdiem vietas apzīmēšanai, kur kas atrodas vairumā, ir kopīga kuršu — sēļu, lietuviešu — prūšu valodas derivātu izoglosa.

APELLATIVA UND ORTSNAMEN AUF *-ēj-*, *-ij-*, *-ien-* IN KURLAND

Zusammenfassung

Das dialektale und toponymische Material erweitert Vorstellung von der Verbreitung sekundärer Adjektive mit Suffix *-ēj-* und *-ij-* im Lettischen. Von Substantiven, seltener auch von Adjektiven abgeleitete Adjektive mit Suffix *-ēj-*, die eine Fülle von etwas bezeichnen (vgl. *sālējs* 'salzig', *mālējs* 'lehmig' u. a.), sowie ihre substantivierten Formen werden nicht nur in den östlichen Mundarten Lettlands und im nördlichen Teil Kurlands (hier in der Regel *-ej-*), sondern auch in den südlichen Mundarten Kurlands gebraucht. Analogische Orts- und Personennamen mit Suffix *-ej-* sind auf dem Territorium Kurlands in Quellen aus dem 16.-19.Jh. fixiert. Demzufolge scheint die Frage nach eventuellem Vorhandensein des entsprechenden Suffixes *-ej-* auch im Preußischen angebracht.

Ein charakteristisches Formans der Ableitung von Apellativa und Ortsnamen ist in den südwestlichen Mundarten Kurlands auch das Suffix *-ij-* (vgl. *sālijs* 'salzig', *mālijs* 'lehmig' u. a.); ihrer Bedeutung nach sind diese Ableitungen synonym zu Suffixbildungen mit *-ēj-* (*-ēj-*). Bei einer Reihe von substantivierten Formen (bei *nomina loci* und Toponymika) erfährt das Suffix *-ij-* die Bedeutung eines pluralischen Sammelbegriffes. Die ältesten Ortsnamendaten des 13.-16. Jh. auf dem kurischen Territorium Lettlands und Litauens reflektieren ebenso das Suffix *-ij-*. Auf seine besondere Produktivität im westlichen Areal der baltischen Sprachen deuten Apellativa und Gewässernamen des westlichen Litauens hin, die das kurische und preußische Areal verbinden (vgl. z. B. preuß. *Warnye*).

Mit Hilfe des Suffixes *-ien-* sind von Substantiven, seltener von Adjektiven Apellativa gebildet; in der Regel werden Ableitungen für die Bezeichnung eines Ortes gebraucht, dem das in der Wurzel des Wortes Genannte charakteristisch ist (vgl. z. B. *avuotiens* 'quellenreiche Gegend', *avuo-ts* 'Quelle', *egliens* 'Tannengehege', *egle* 'Tanne', *sausiens* 'trockene Gegend', *sauss* 'trocken'). Solche Apellativa mit Suffix *-ien-* (bei der Mehrheit von Beispielen zeigt *-ien-* pluralische Sammelbegriffe an) kommen fast im ganz Kurland vor: ihre Produktivität bezeugen auch Ortsnamen dieses Gebietes. Apellativa und Ortsnamen auf *-iena*, *-iene*, *-iens* haben nahe strukturelle und semantische Analogie zu entsprechenden Ableitungen in den östlichen Mundarten Lettlands und im Litauischen wie auch zu Ortsnamen mit Suffix *-ein-* im Preußischen.

AVOTU SAĪSINĀJUMI

- Apv. — Apvidvārdu kartotēka (glabājas LPSR ZA A. Upīša Valodas un literatūras institūtā; izmantoti vec. zin. līdzstr. B. Bušmanes savāktie Nīcas apvidvārdu vārdnīcas materiāli, kā arī citi materiāli).
- Blese — Blese E. Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas. Rīgā, 1929.
- Ceļi — Draviņš K. Stendes vietu vārdi. Ceļi VI. Rīgā, 1935. 249. — 281. lpp.
- EI — Endzelīns J. Latvijas vietu vārdi. I. Vidzemes vārdi. Rīgā, 1922.
- EII — Endzelīns J. Latvijas vietu vārdi. II. Kurzemes un Latgales vārdi. Rīgā, 1925.
- Ger. 1922 — Gerulis G. Die altpreussischen Ortsnamen. Berlin; Leipzig, 1922.
- Ket. — Kettunen L. Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung. Helsinki, 1938.
- KF — Kiparsky V. Die Kurenfrage. Helsinki, 1939.
- Latv. dial. — Rudzīte M. Latviešu dialektoloģija. Rīgā, 1964.

- L. Gr. — Endzelīns J. Lettische Grammatik. Riga, 1922.
 Lgr. — Endzelīns J. Latviešu valodas grammatika. Rīgā, 1951.
 Lj — Nīcas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. g. latviski-vāciska vārdnīca ar īsu latviešu grammatiku. Pēc manuskripta fotokopijas izdevis E. Blese. Rīgā, 1936.
- LKGr — Lietuvių kalbos gramatika I. V., 1965.
 Lvv — Endzelīns J. Latvijas PSR vietvārdi I—II. Rīgā, 1956, 1961.
 Mllvgr — Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika I. Rīgā, 1959.
 Otrębski — Otrębski J. Gramatyka języka litewskiego II. Warszawa, 1965.
 Skardžius — Skardžius P. Lietuvių kalbos žodžių daryba. V., 1941.
 U IV — Plāķis J. Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi. I daļa. Kurzemes vārdi. // Latvijas Universitātes raksti IV. Rīgā, 1936.
- Vanagas 1970 — Vanagas A. Lietuvos TSR hidronimų daryba. V., 1970.
 Vanagas 1981 — Vanagas A. Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas. V, 1981.
 VLIR — Valodas un literatūras institūta raksti VIII. Rīgā, 1964.

CITI SAĪSINĀJUMI

- ap — apdzīvota vieta
 c — ciems
 dī — dīķis
 ga — ganības
 ig. — igauņu
 la — lauks
 līb. — lībiešu
 liet. — lietuviešu
 mājv. — mājvārds
 me — mežs
 pļ — pļava
 pr — prūšu
 pu — purvs
 u — upe
 z — zemniekmāja